

Frimuraren

Bakgrund

Fastigheten Frimuraren 13 rymmer ett flertal flerbostadshus uppförda av Svenska Frimurarorden för "pauvres honteux", det vill säga mindre bemedlade ordensmedlemmar. Hjalmar Arwin, som själv var frimurare, skänkte fastigheten till orden. En av landets främsta arkitekter vid den tiden, Ludvig Peterson (1853-1931) ritade de äldsta byggnaderna. "Föreningen för Konung Gustaf V:s och Drottning Victorias stiftelse, Frimurarehemmet i Lidingö" som bildades 1911, hade som målsättning att skapa ett för tiden modernt äldreboende. Man ville skapa "ett trevligt privathus med många hyresgäster, som med varandra hade ingen annan beröring än de själva ville ha".

På fastigheten uppfördes flera mindre byggnader med en-, två- och tretrumslägenheter och kök. De första byggnaderna stod färdiga 1912 och omfattade en förvaltningsbyggnad och en bostadspaviljong med bostäder för ett trettiotal gäster och en vaktmästarfamilj.

Orienteringskarta över området.

Beskrivning

Kvarteret Frimuraren byggdes ut i etapper mellan 1912 och 1939. Byggnaderna ligger i parkmiljö längs Läroverksvägen. De är placerade så att tre tydliga gårdsrum bildas. I norr, där ursprungsanläggningen finns, bildar byggnaderna C och B fond och byggnaderna L och F har flygelliknande karaktär. Här finns även huvudentrén med den stora portalbågen. Tillsammans ramar 1910-talets byggnader in en formträdgård med ursprunglig utformning, från början gestaltad av Enoch Cederpalm.

Områdets entré från 1912 med den stora stigluckeliknande portalen och byggnad L i bakgrunden. Portalen kröns av Frimurarordens emblem. På bilden till höger syns byggnad A. Den nationalromantiska historiserande inspirationen från Skåne och Danmark är påtaglig, med tunt kalkslammade tegelmurar och brant tegeltak.

Ludvig Peterson ritade de första byggnaderna (A, B, C och L), vilka uppfördes i national-romantisk stil med historiska referenser till både högmedeltidens och 500-talets arkitektur. Volymerna är högresta och lite tunga. Formspråket är sparsmakat med tunt kalkslammade tegelfasader samt omsorgsfullt betonade exteriöra detaljer såsom burspråk, tätspröjsade fönster och höga tegeltäckta tak. 1912 års anläggning är i sin helhet av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Det nationalromantiska historiserande anslaget av medeltid och 1500-tal sätter prägel på anläggningen från 1912. Byggnad C och B ingår i den välbevarade anläggningen.

Paviljong F uppfördes 1923 och har tydliga referenser till dansk klassicism om än med rötter i en historiserande nationalromantik med sina slammade murverk. Den rektangulära byggnaden har ett stort valmtak och på var långsida en mittrisalit med sadeltak. Mitten betonas ytterligare med ett stort fönster i mittrisaliten krönt med en bruten kornisch. Fasaderna är slammade och fönstren är tätspröjsade. Norra långsidans yttersta fönster har blinderingar med eleganta festonger.

Paviljong F uppfördes 1923 med Ludvig Peterson som arkitekt. Byggnaden har tydliga referenser till dansk klassicism med sina slammade murverk, om än med rötter i en historiserande nationalromantik.

Ludvig Petersons sista tillägg, paviljong G från 1927, är en tung rektangulär volym med korta flyglar. Anslaget är klassicerande men bär fortfarande nationalromantisk influens. Byggnaden har karaktär av institution. Entréerna markeras med höga slanka gavlar med svängd avtäckning. Fasaderna är slammade och fönstren tätspröjsade. Sadeltaket har avvalmade gavelspetsar och är tegeltäckt. Byggnaden ha mycket stort kulturhistoriskt värde. Samtliga byggnader har grå, kalkslammade fasader vilket håller ihop miljön uttrycksmässigt.

Den stora byggnaden G från 1927 med sina vidbyggda små flyglar.

De äldre delarna från 1912 och 1923-1927 karaktäriseras bl.a. av det tunt slammade tegelmurverket, de tätspröjsade fönstren och de röda branta tegeltaken. Husen är oavsett den etappvisa utbyggnaden inpassade i ett väl avvägt regelbundet bebyggelsemönster samt är följsamt anpassade till skärgårdsterrängen. Byggnad G, F m.fl.

De äldsta husen har varierad form men visar en enhetlig fasadbehandling. I tidens ideal uppfördes byggnaderna i nationalromantisk stil med strama tunt kalkslammade tegelfasader, vilka för tanken till medeltida murverk. De höga sadeltaken är tegeltäckta, burspråk och trädetaljer är brunmålade.

Arkitekten Theodor Kellgren ritade 1935 byggnad H, en rektangulär byggnad i rött tegel i områdets södra del. Den utformades i måttfull funktionalism med

klassicerande anslag, med indragna balkongloggior. Fönstren ligger i fasadliv och har tidstypisk utformning med tvåluftsfönster med tre rutor per båg. Entréerna har vackra omfattningar i granit. Byggnaden är påbyggd med tegel i avvikande kulör men har i övrigt sin ursprungliga karaktär i behåll och har mot den bakgrunden ändå ett stort kulturhistoriskt värde.

Arkitekten Theodor Kellgren ritade 1935 byggnad H. Frånsett en senare påbyggnad i tegel i annan kulör är exteriören väl bevarad sedan 1930-talet med karaktäristisk tegelfasad, fönsterutformning, loggior i fasadliv och tidstypiska entréer.

Nils Grep ritade byggnad I och Thure Bergentz byggnad K. Båda byggnaderna är uppförda 1939 med fasader i rött tegel och hållna i en "folkhemsfunktionalism" med ett lätt klassicerande anslag. Utförande och material håller hög kvalitet.

Byggnad K till vänster ritades av Thure Bergentz och byggnad I till höger har Nils Grep som arkitekt. Båda är goda exempel på en tidstypisk institutionsarkitektur i tegel, utformad i en måttfull funktionalism men med vissa klassicerande drag i t.ex. portaler och fasaddetaljer.

Sammanfattande värdering

Kvarteret Frimuraren utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Bebyggelsen inom Frimuraren 13 är dels ett historiskt dokument av Svenska Frimurarordens verksamhet, dels även mer generellt ett exempel på hur större organisationer och sammanslutningar förr försökte lösa behovet av äldreboende inom de egna leden i en tid då välfärdssamhället inte fanns. Kulturmiljön är på så sätt samhällshistoriskt och socialhistoriskt värdefull. Anläggningen är också ett mycket gott exempel på det tidiga 1900-talets institutionsarkitektur och håller mycket hög arkitekturhistorisk kvalitet samt är i förhållandevis autentiskt skick. De arkitektoniska och konstnärliga värdena är höga liksom miljövärdena.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990).

Karaktärsdrag

- Inom områdets norra del är bebyggelsen fritt grupperad i terrängen och väl terränganpassad.
- Tre symmetriskt gestaltade parkrum längs Läroverksvägen.
- Hög kvalitet på exteriörernas material och utförande.
- De äldsta byggnaderna i området har en utpräglad nationalromantisk stil.
- Slutna släta volymer, kalkslammade tegelfasader i grått med burspråk i trä eller kalkslammat tegel. Branta takfall med rött tegel.
- Eleganta exteriördetaljer som balkonger, gavlar, ankarslut och frontespiser.
- Byggnad H har en lång rektangulär byggnadskropp med fasader av rött tegel med indragna loggior.
- Byggnad I och K har rektangulära byggnadsformerna med fasader i rött tegel med markerade takgesimser. Sadeltak av tegel.

Råd och riktlinjer

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Befintlig planstruktur avseende byggnadernas placering med avskilda gårdsrum mellan byggnaderna bör bevaras. Området bör inte förtätas ytterligare.
- Området bör fortsatt präglas av omgivande parkmiljö med mindre formträdgårdar på de avskilda gårdsrummen. Omgivande murar med portiker och häckar bör underhållas då dessa förstärker miljöns kulturhistoriska värde.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck med branta tegeltäckta takfall, slammade fasader och småspröjsade fönster i nationalromantiskt formspråk, bör bevaras och underhållas med traditionella material och

metoder. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.

- Ursprunglig färgsättning och fasadmaterial bör vara vägledande vid ommålning.
- Miljön som helhet är känslig för förändringar och antikvarisk sakkunnig bör medverka vid ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet.